

ÚJ BALLADÁK (122–132.)

A báró lány és a juhász (122.)

A legsikerültebb ballada, ami a 19. század eleje óta született. Problémája a társadalmi korlátokat áttörő szerelem és annak tragikus vége. Változatainak száma 300 körül jár, csak Moldvából nem került még elő. A ballada átírt változatait a múlt század 50–60-as éveiben ketten is kiadták „sajátjukként”. Ebből plágiumvita keletkezett, amit egy századvégi újságcikk azzal a nyilvánvalóan helyes ítélettel zárt le, hogy „mindkettő egy közös forrásból, a népdalok forrásából van merítve”. A plágiumügy adatai alapján a ballada a múlt század 20–30-as éveiben keletkezhetett. A bárókisasszonnyal szerelmeskedő juhász felakasztatása a régi balladából származó örökség, a ballada keletkezésének idején már rég nem lehetett „gyakorlat”. Az akasztás költői megfogalmazása viszont a betyárköltészetből kerülhetett át.

A ballada tárgy történeti háttéréről Domokos Pál Péter talált adatokat Apor Péter *Metamorphosis Transilvaniae*, 1736-ban kelt művében. Az esemény színhelye Csíkcsicsó, azaz ennek 1705 előtt még létező Petki-féle kastélya. A kastélytartó Petki Farkas István eladósorban lévő testvérhúga „a ház ablakából sokszor nézvéen, hallgatván az oláh ifjú legény furulyálását, igen megszereti vala az pakulárt”. A lakodalma előtti napon a kisasszony megszökött a juhással. Néhány esztendő múlva találkozott vele bátyja mint mezítlábas olájnival. Hívta vissza, de húga visszautasította, hogy a juhászt szereti. A kapcsolatból született fiát nagybátyja azonban Magyar István névre keresztelte, lovashadnaggyá tette, és birtokokat adományozott neki. A történetet Jókai Mór is feldolgozta *Petki Farkas leányai* címmel 1854-ben.

Rokon történet lévén, a ballada gyakran egybefonódik *A bárókisasszony és a gulyás* balladájával. *Legkorábbi följegyzése*: 1857.

Dallamai főként az új stílus tagjaiból kerülnek elő, azoknak is gyakran az idegenes rétegeből, esetleg más jövevénydallamok (Vargyas 17-et sorol fel). Ritkábban szerepelnek köztük régi stílusú dallamok, közülük az egyik (122. sz.) jellemző erre a balladára, de szinte kizárólag csak az Alföldön.

A nálunk számon tartott változatok száma jelenleg 60: Bajsa, Beodra/Verbica, Csóka (3), Doroszló, Felsőhegy (2), Gombos (3), Hajdújárás, Hertelendyfalva, Horgos (4), Jázova (3), Kanizsa, Kispiac, Kupuszina, Ludas (3), Majdán, Mohol, Oromhegyes (2), Padé, Szaján (8), Temerin, Titel, Topolya (7), Verbica (5), Völgyes, Zenta (5), Zombor. Dallamaik 16 esetben a fent említett régi stílusú dallam (122. sz.), 2 esetben egyik vajdasági „fődallamunk” (pl. a 67. számú), a többi műdalos, idegenes, romlott vagy dallam nélkül közölt változat.

Szövegösszefüggés más balladákkal: A bárókisasszony és a gulyás; Betyárdalok, A gyilkos feladja magát: *Jaj, de szépen kifaragták azt a fát*.

A közölt balladák 3 változatot ölelnek fel.

Parlando, rubato $\text{♩} = \text{cca } 80$

1. Nyit - va van a Szend - re bá - ró ab - la - ka,

1) _____ 2) _____ 3) _____

Kö - kény - szé - mű kis - asz - szony néz ki raj - ta.

4) _____

A kis - asz - szony így só - hajt föl ma - gá - ba:

5) _____ 6) _____

- Mért is lēt - tem End - re bá - ró le - á - nya!

1) 2) 3) 4) 5) 6)

ossia ossia ossia ossia ossia ossia

2. Másnap reggel Endre báró korássa
Másnap rögge' Endre báró kocsissa
 Kivágtatott az endrei pusztába.
 Mëgkërdi a legidősebb bojtárját,
Mëgkërdözi a számadó juhászát,
 Nem látta-ë Endre báró lëjányát?
Nem látta-ë Endre báró szép lányát?
3. - Nem láttam én, báró uram, ha mondom!
 - *Báró uram, én nem láttam, ha mondom!*
 Kilenc napja a juhászom se látom!
Három hete, mijúta nincs bojtárom!
 Kilenc napja már, mióta oda van,

Három hete, mijúta nincs bojtárom!
 Biztossan a kisasszony is vele van!
 Bizonyára véle van a kisasszony!

4. Endre báró hintót küld a lányájé,
 Kilenc zsandárt a szëgedi juhászé.
 Mëgtaláták ezüst nyárfa lombjába,
 Boldogan út juhászlegény karjába.
5. - Lányom, lányom, lányomnak së mondalak,
 Hogy én tégëd ëgy juhásznak adjalak!
 - Nem bánom én, édesapám, tagadj mëg!
 Az én szívem a juhászért hasad mëg!

6. Jaj, de szépen kifaragták azt a fát,
Faluvégön kifaragták azt a fát,
Amelyikre juhászlegényt akasztják!
Fújja a szél fekete göndör haját.
Mért szerette Endre báró leányát?

7. A nagyuccán végigmönni nem merök,
Mert azt mondják, fekete gyászt viselök.
Fekete gyász, hófehér a keszkenyöm.
Juhászlegény volt az első szeretöm.

Zenta, Zsiga Ferenc (43).
Szaján, asszonyok, férfiak.

Burány B., 1966.
Bodor A., 1996.

A *Veni creator spiritus*, illetve a *Jövel Szent Lélek Úr Isten* kezdetű himnusz 11 szótagú világi változata. Elterjedt variánsköre van mind 8, mind 10 és 11 szótagú strófákon. Lírai szövegeket, balladákat, ún. *hajnali énekeket* és esti énekeket énekelnek rá. Legismertebb lírai-bújdoso szövege a *Bujdosik az árva madár* (185. sz.).

Variáns: nyolc szótagú 78., 183., 185., 197., 198., távolabbról 74., tíz szótagú 79–81. (Vargyas I. 16., 226–227. old., SZDV 1/I, Járdányi I. 193., dunántúli, palóc, alföldi, északkeleti)

122. a

1. Túl a Tiszán, kis szendrőci határba
Leveledzik én nagy nyárfa magába.
Nyárfa alatt szépen szól a furulya,
Hallgatja a Szendrő báró leányja.
2. Nem messze van Szendrő báró kastélya,
Szendrő báró leányja néz ki rajta.
– Én Istenöm! – így sóhajt föl magába:
– Mért is vagyok Szendrő báró leányja?
3. Szendrő báró, ha fölül a lovára,
Kinyargaltat a szendrőci határba.
Meggördözi legkedvesebb juhászát:
Nem-é látta egyetlenegy leányját?
4. – Nem láttam én, báró uram, ha mondom!
Bujtárom is három napja oda van!
Bujtárom is három napja oda van,
A nagyságos kisasszony is vele van!
5. Jaj, de szépen kifaragták azt a fát,
Kire majd a juhászbujtárt akasztják!
Fújja a szél hagyott, slingölt gatyáját,
Szerette a Szendrő báró leányját.
6. – Végigmönni én az uccán nem merök,
Mer aszondják: fekete gyászt viselök.
Gyász a ruhám, hófehér a zsebkendőm,
Juhászbujtár vót az első szeretőm.

Beodra/Egyházaskér, asszony.

Kálmány L.

A bárólány és a gulyás (123–125.)

A balladaköltészet határesetre, cselekménye sovány, némi műdalemlékekkel a fogalmazásban. Valószínűleg a múlt század első felében keletkezett szöveg. Moldva kivételével az egész nyelvterület ismeri, változatainak száma 200. A hasonló téma miatt gyakran keveredik *A bárólány és a juhász* balladájával, olykor a *Nem akar a vezérürüm legelni* betyárballada szolgáltatja az „előtörténetet” (125. sz.).

Legkorábbi följegyzése: 1864.

Dallamai különfélék, sok közöttük a régi stílusú, de leggyakrabban műdalok.

A nálunk jelenleg számon tartott változatainak száma 40: Bajmok (2), Csóka, Dobradó, Gombos (2), Hertelendyfalva, Horgos, Jázova, Kanizsa, Királyhalom, Kupuszina (6), Oromhegyes (3), Oroszlámos, Szaján (2), Temerin, Topolya (8), Törökkanizsa, Tiszaszentmiklós, Ürményháza, Verbica (2), Zenta (2), Zentagunaras. Dallamai között gyakran előfordul egyik vajdasági „fődallamunk” (123–125. sz., hat esetben), két esetben az új stílus törzsökösen népi rétegének tagjai, zömük azonban műdallam.

Szövegösszefüggés más balladákkal: A bárólány és a juhász; Nem akar a vezérürüm legelni, Betyár- és pásztordalok: *Felülök a bodor szőrű csacsimra*, *Ha fölmegyek a bugaci halomra*; A gyilkos feladja magát: *Jaj, de szépen kifaragták azt a fát*.

A kötetben közölt balladák 8 változatot ölelnek fel.

123.

Parlando ♩ = cca 80

1. Ha föl - me - gyek a bu - ga - ci ha - lom - ra,

On - nan né - zem, mő - re le - gel a gu - lya.

On - nan né - zem, hogy ők szé - pen le - gel - nek.

A bal szár-nya for-dult meg a se - reg - nek.

2. Szépen legel a kisasszon gulyája,
A kisasszon maga sétál utána.
Még messziről kajátssa a gulyásnak:
– Szívem, Bandi, teridd el a subádat!

3. – Nem teritem el én az én subámat,
Mer itt a csősz, elhajtssa a nyájamat!
– Mán te arra, szívem Bandi, ne gondój!
Maj' kívátsa édesanyám, ha mondom!

4. – Lányom, lányom, lányomnak se mondalak,
Ha én téged a gulyásnak odallak!
– Nem bánom én, édesanyám, tagadj meg!
Az én szívem a gulyásé hasad meg!

5. – A kisasszon nem gulyásnének való!
Slingőt szoknya nem a harmatba való!
Slingőt szoknya pallós szobába való,
a Kicsikéknek fűketőt kötni való!

Régi stílusú vajdasági „fődallamaink” egyike. Jellegzetes nagy alföldi típus (bár máshol is előfordul, góca mégis az Alföld), az ótörök réteg kvintváltás nélkül ereszkedő tagja. Főleg pásztor- és betyárdalok, betyárballadák kapcsolódnak hozzá, néha ponyva- és új balladák, ritkábban lírai szövegek. Zömmel parlando tempóban hallható, de előfordul giustóban is, nálunk elvétve (pl. VMND 1: 127. sz.), de a Dunántúlon pl. karikázóként is ismert. Főzárata mindig a kis terc, első sora megállhat az oktávon, a szeptimen és a kvinten, ritkán az alaphangon is. Harmadik sora zárulhat kis tercen vagy kvinten, ritkán oktávon is.

Variáns: 67–70., 91., 92., 124., 125., 135., 142–147., 151., 154., 155. (MNT IX. 73. típus)

124.

Parlando, rubato ♩ = cca 92

1. Szé-pen le - gel a kis - asz-szony gu - lyá - ja,

A kis - asz-szony ma - ga sé - tál u - tá - na.

Már mesz - szi - ről ki - ált - ja a boj - tár - nak:

– Já - nos, lel - kem, te - rítsd le a su - bá - dat!
 – Szi - vem, Ban - di, te - rítsd el a su - bá - dat!

2. – Nem terítem én el az én subámat,
 Mert jön a csósz, behajtja a gulyámat!
 – Szívem, Bandi, ó, ne gondolj te arra!
 Édesanyám a gulyádat kiváltja!

3. – Lányom, lányom, lányomnak sem
 mondalak,
 Minthogy téged egy gulyásnak adjalak!
 Mert a gulyás mindig a harmatba jár,
 Éjjel-nappal sétál a gulya után.

Ürményháza, Szilágyi József (48).

Bajmok, Janó Orbánné Silák Viktória (67).

Topolya, Fekete József (69).

Kiss L., 1957.

Vass É., 1975.

Vass É., 1975.

Az előző dallam (123. sz.) variánsa. Lásd az ott mondottakat.

Variáns: 67–70., 91., 92., 123., 125., 135., 142–147., 151., 154., 155. (MNT IX. 73. típus)

Parlando ♩=74-84

3. Azt kér - de - zi tő - lem a zsan - dár - káp - lár:

- Ho - vá va - ló szü - le - tés vagy, te boj - tár?

- Kis - kun - ság - ba Jász - be - rény az én ha - zám.

Ár - ván ne - velt en - gem fel a jó a - nyám.

1. vsz.   ossia ossia ossia ossia   ossia ossia   ossia ossia   2. vsz.

ossia ossia ossia   4. vsz   ossia ossia   ossia

1. Vezérüröm nem akar legelni,
 Rézharangját nem akarja pengetni.
 Idegen szagot érez a pusztába,
 Hátranézek: hat zsandár jön utánam!

2. Azt kérdezi tőlem a zsandárkaplár:
 - Kinek a nyáját őröd itt, te bojtár?
 - Géza báró ez a nyájnak (a) gazdája,
 Én meg vagyok a számadó bojtárja!

4. Kilencszarvú ostor van a kezébe,
Kilencágú ostor van a kezébe,
 Rávágott a szegény juhászlegényre.
 – Zsandár uram, rám többet ne vágjon kend!
 – *Zsandár uram, rám ne vágjon kend többet!*
h Megmutatom: (a) földig leverem kendet!
5. Azt mondja nékem a zsandárkaplár úr:
 – Pakolj gyorsan szamaradra, te bojtár!
 – Hat zsandárnak nincsen annyi hatalma,
 Hogy a bojtárt a nyájától elhajtja!
- *
 **
6. Szépen legel a kisasszony juhnyája,
 A kisasszony maga sétál utána.
 Már messziről kiáltja a bojtárnak:
 – Szivem, Bandi, terítsd le *ja* subádat!
7. – Nem terítem én le *jaz* én subámat,
 Mert jön a csősz, behajtja* a nyáját!
 – Már te javval, szivem, Bandi, ne gondolj!
 Jó az anyám, majd kiváltja, ha mondom!
8. – Lányom, lányom, lányomnak se
 mondalak,
h Minthogy téged egy bojtárhoz** adjalak!
 – Mit bánom én, édesanyám, tagadj meg,
 De a szívem a bojtárért hasad meg!
9. Felülök a bodor szőrű csacsimra,
 Füle közé vágok a horgosommal:
 Isten hozzád, szép selymes nyáj, elmegyek!
 Vagy meghalok, vagy a babámé leszek!
10. Géza báró hintót küld a lányáért,
 Kilenc zsandárt küld a juhászbojtárért:
 – Gyere, lányom, kastély áll a számodra,
 Akasztófa áll a juhászbojtárnak!
11. Jaj, de szépen kifaragják azt a fát,
 Amejjikre Barna *j*Andrást akasszák!
Amelyikre Szabó Bandit akasszák!
 Fújja *ja* szél (a) fehér ingét, gatyáját,
 Összeveri a sarkantyús csizmáját.
12. A faluba végigmenni nem merek,
 Mert azt mondják, fekete gyászt viselek.
 Csipkés szélű fekete gyász (a) jegykendőm,
Fekete gyász csipkés szélű jegykendőm,
 Juhászbojtár volt az első szeretőm.
13. Csipkés szélű fekete gyász (a) jegykendőm,
a Juhászbojtár volt az első szeretőm.
 De *jaz* anyám elraboltatta tőlem,
 Zsandárokkal elvitette éntőlem.

Horgos, Horgos/Kecskemét, Gyarmat György (72, 75) pásztor.

Bodor G., Bodor A.–Burány B.,
 Kiss L., 1972, 1975.

A két előző (123. és 124. sz.) dallam variánsa. Lásd a 123. sz. jegyzetét. Előadója mind a négy felvétellel alkalmával egy balladaként adta elő a két balladát.

Variáns: 67–70., 91., 92., 123., 124., 135., 142–147., 151., 154., 155. (MNT IX. 73. típus)

Kazetta II. A 5. (Bodor G. felvétele, 1–9. vsz. A felvételen nem szólal meg a 4. és 5. vsz.)

* elhajtja

** bojtárnak

A gyilkos feladja magát (126–127.)

A ballada az 1870-es évek óta formálódik a szemünk láttára: a jól megfogalmazott részek fokozatosan állnak össze erkölcsi konfliktust megfogalmazó történetté. Ugyanakkor a magyar néphagyomány egységét is jól tükrözi: már Moldvában is éneklék. Változatainak száma 150 körüli.

Legelső följegyzése: 1882.

Dallamai között két új stílusú, törzsökösen népi dallam a legjellemzőbb (Járdányi II. 10), ezek egymásnak közeli rokonai is (127. sz.). A többi, zömmel új stílusú dallam esetleges ráhúzás, erre a 11-es szótagszám gyakorisága sok lehetőséget kínál.

Nálunk a jelenleg számon tartott változatok száma 26: Csóka, Dobradó, Gombos, Hertelendyfalva (3), Horgos (3), Kanizsa, Kevi, Kupuszina, Ludas, Mohol (2), Padé, Szaján (2), Székelykeve, Tamásfalva (Hetény), Topolya, Verbica, Völgyes (2), Zenta. Dallamai általában az új stílus romlatlan rétegét képviselik, nagyon ritkán régi stílusúak.

Szövegösszefüggés más balladákkal: Háromszoros magzatgyilkos, Lova lába megbotlott: *A babája ablakon át nézi*; Kiirtott kocsmároscsalád: *Jaj, de széles, jaj, de hosszú az az út*; A báró lány és a juhász, Betyárdalok: *Jaj, de szépen kifaragták azt a fát, Adjon Isten, csendbiztos úr, jó napot.*

A közölt balladák 3 változatot ölelnek fel.

Giusto ♩ = 72

1. Bar - na Jan - csit ar - ra ké - ri ba - bá - ja,

A ko - má - ját küld - je a más - vi - lág - ra.

A ko - má - ja le - fe - küdt a zöld fű - be,

Bar - na Jan - csi kést dö - fött a szí - vé - be.

2. Véres lett a Barna Jancsi ruhája.
Majd kimossa estére a babája!
– Mosd ki, babám, ingem, gatyám fehérre!
Holnap megyek csendbiztos úr elébe.

4. – Kár volt néked, Barna Jancsi ezt tenni:
Egy kislányért a komádat megölni!
– Csendbiztos úr, régen volt ellenségem.
Ez a kislány nem lehet feleségem!

3. – Csendbiztos úr, adjon Isten jó napot!
– Adjon Isten, Barna Jancsi! Mi bajod?
– Az én bajom nem nagyobb a semminél,
Mer' elvettem a komámnak életét.

5. Túl a Tiszán kifaragták azt a fát,
Amelyikre Barna Jancsit akasszák.
Fújja a szél fekete göndör haját,
Más öleli Barna Jancsi babáját.

Horgos, Magócsi Andrásné Varga Etel (59).

Burány B., 1971.

Új stílusú, egy dallamgondolatból építkező dallam, hangsora ötfokú (ún. *do pentaton*).
(Járdányi II. 67, palóc, alföldi, székely)

126. a

1. Jaj, de széles, jaj, de hosszú az az út,
Amelyiken Barna Jancsi elindult!
Barna Jancsi lefeküdt a zöld fűbe,
Kést nyomott a komájának szívébe.
2. Véres lett a Barna Jancsi ruhája,
Majd kimossa az ő kedves babája.
– Mosd ki, babám, mindegyiket fehérre,
Holnap megyek csöndbiztos úr elébe!
3. – Adjon Isten, csöndbiztos úr, jó napot!
– Adjon Isten, Barna Jancsi! Mi bajod?
– Csöndbiztos úr, szívem nyomja a bánat:
Egy kislányért megöltem a komámat!
4. – Kár volt neked, Barna Jancsi, azt tenni:
Egy kislányért a komádat megölni!
A te komád sose volt ellenséged,
Az a babád sose lesz feleséged!
5. Jaj, de szépen kifaragták azt a fát,
Amelyikre Barna Jancsit akasztják!
Fújja a szél, lobogtatja nagy haját.
Így jár, aki megöli a komáját!

Tamásfalva–Hetény.

Penavin O.

127.

Giusto $\text{♩} = 80$

1. Jáj, de szé - les, jáj, de hosz - szú ez az út,

Á - me - lyi - ken Bár - ná Jā - nos el - in - dult!

Ki - hív - tá a ko - mā - jāt az er - dé - be,

Kést nyo - mott a szé - gény le - gény szi - vé - be.

2. Vörös lett a Barná Jancsi ruhája.

Májd kimossa az é kedves babája!

– Mosd ki, babám, ingem, gátyám fehérre!

Holnap megyek csémbiztos úr elébe.

4. – Kár volt eztet, Barná Jancsi megétni:

Á komádát egy kislányért megélni!

– Csémbiztos úr, rég volt már ellenségem,

mert Áz a kislány nem lehet feleségem!

3. – Adjon Isten, csémbiztos úr, jó napot!

– Adjon Isten, Barná Jancsi! Mi bájord?

– Csémbiztos úr, szívem nyomja a bánát:

Égy kislányért megéltem a komámát!

5. Barná Jancsit három zsándár kíséri,

Á babája az áblakon át nézi.

– Ne nézd, babám, gyászos késérésémet!

Mind témiattad szenvedém ezeket!

6. Arrá alá fáragnak egy bitófát,
 Ámejjikre Barná Jánost ákásszák.
 Fújjá a szél fehér ingét, gátyáját,
 Más éleli Barná Jancsi babáját.

Bácskertes, Pécsi Kovács Teréz (56).

Silling I., 1981.

Új stílusú dallam, a Barna Jancsi ballada egyik leggyakoribb dallama.

Variáns: távolabbról 157., 158. (Járdányi II. 10, általános – szélső sorok, Járdányi II. 25, általános, főként palóc – középső sorok)

A cséplőgépbe esett lány (128–129.)

A ballada csak az 1870-es évektől alakulhatott ki, minthogy a cséplőgép nálunk akkor kezdett elterjedni. A szövegek dátumai ugyan különfélék, még 1814 is szerepel bennük, aszerint, kijön-e a szám a ritmusra, mégis az 1886 állhat legközelebb a valósághoz, ez egyben a leggyakoribb évszám is. Kálmány Lajos tudni véli, hogy a szerencsétlenség Zentán történt. A ballada megmarad pusztai bal-eseti beszámolóként: a nyilvánvaló cselekmény és az énekesek igyekezete ellenére sem válik igazi balladává. A virágjában lévő új stílus hatására mutat, hogy kivétel nélkül 11 szótagos versformában ismerik, dallamai is visszatérő szerkezetűek pár ritka kivételtől eltekintve. Sok közöttük a funkciók harmóniarendben fogant dúr vagy moll dallam (Vargyas 5 félét sorol fel). Moldva kivételével az egész nyelvterület ismeri, változatainak száma 140 körüli, de a valóságban ennél jóval több lehet, minthogy rákérdezéssel szinte minden faluban megtalálható. Szlovák párhuzamairól is tudunk.

Legkorábbi följegyzése: 1891.

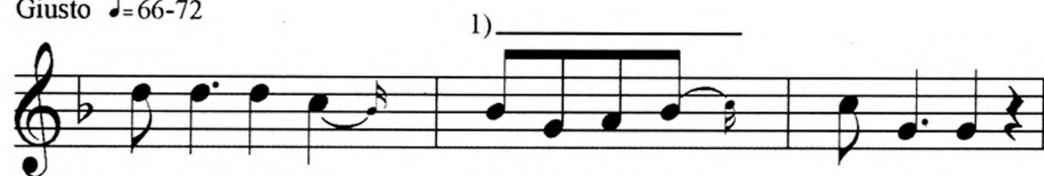
Jelenleg 52 változatát tartjuk számon: Bajsa (2), Csóka, Felsőhegy (2), Gombos, Hertelendyfalva (2), Jázova (3), Kanizsa, Kupuszina (6), Ludas (2), Majdán (2), Mohol, Oromhegyes (5), Padé, Szaján (2), Telecska, Titel, Topolya (4), Törökbecse, Törökkanizsa, Verbica (5), Zenta (7), Zentagunaras. Dallamaik zömmel az új stílus idegen fogantatású rétegébe tartoznak, ezek között is leggyakoribb egy népszerű vásári ponyvadallam (Kerényi-függelék: 234, Mikor én még 18 éves voltam). Az új stílus törzsökös hagyományt képviselő tagjai ritkábbak, mindazonáltal nálunk meglehetősen nagy számban fordul elő egy ötfokú, új stílusú dallam, melynek Járdányi típuskatalógusában nem találni közelebbi rokonát (128. sz.). Elvéve ereszkedő dallamon is előfordul (129. sz.).

Szövegösszefüggés más balladákkal: Lova lába megbotlott: *Zsidó orvos (kapitány úr) elfordul, és azt mondja.*

A kötetben közölt balladák 10 változatot ölelnek fel.

128.

Giusto ♩=66-72

1. E - zér-nyóc - száz - nyóc - van - ha - to - dik - év - be

Mi tör - tít a zén - tai* szű - rűs - ker - be:

Far - kas Ju - lis fel - lé - pett az asz - tá - ra,

I - gē - nyē - sen be - le - e - sēt a dob - ba.

ossia

ossia

6. v.sz. ism.

1. a Ezernyócszáznócvanhatodik évbe
Mi történt a szegedi szerűskerbe:
Farkas Julis fellépett az asztára,
Igenyesen beleesett a dobba.

2. – Szaladatok, szójakok a gépésznek,
Állíja lē a nagy masinagépet!
De mire ja nagy masina megállott,
Farkas Julcsa ízzé-porrájé váltott.

2. a Mikor eztet az ő bátyja meglátta,
Felkijáltott: – Álljon meg a masina!
Jaj, Istenēm, álljon meg a masina!
Julcsa hūgom belejesett a dobba!

3. Farkas Julist kivették a nagydobból,
Rátették arra a gyászos asztára.
Piros vére úgy folyik, mind az patak.
Édesanyja gyenge szíve meghasad.

* bélcgrádi, az adai, topolyai stb.

4. – Gyerték, lányok, tégük föl a szekérre,
Vigyük el a zsidó orvos elébe!
Úgy vitték a zsidó orvos elébe.
Zsidó orvos elfordulva asz mondja:
Zsidó orvos elfordul, és azt mondja:
– Ennek csak a jó Isten az orvossa!
4. a Farkas Julist feltették a szekérre,
Elvitték a főorvos úr elébe.
Főorvos úr elfordulva jajt mondta:
– Annak csak a jó Isten az orvossa!
5. Négy kereke van a gyászos kocsinak.
Nyisd ki, anyám, zöldre festett kapudat,
Hagy visszük be ezt a gyászos lányodat!
Mikor eztet az ő anyja meglátta,
A két kezét a fejére kulcsóta:
Jaj, Istenem, nem is reméltem vóna,
Julcsa lányom belejessen a dobba!
6. Farkasékná meggyújtották a gyertyát.
Talán bizon Farkas Julcsát virrasztják?
Koporsója végig virágkoszorú,
Mellette ül édesanyja, szomorú.
6. a Farkasékná meggyúladt a mécsvilág,
Talán bizon Farkas Julcsát virrasztják?
Farkas Julcsa két szál dëszkán nyugoszik,
Gyömbér András mellette siratgati.
6. b Farkasékná beszélük az asszonyok,
Mit ád majd a Farkasné jaz Andrásnak?
Odadja a fehér slingöt kendőjét,
Ne felelje el a lánya szerelmit!
7. – Gyerték, lányok, öltözzünk föl fehérbe!
Vigyük ki a gyöngvirág temetőbe!
Tégük lë ja hideg sir fenekére,
Édesanyja hagy sirassa kedvére!
Az van írva (ja) koporsó joldalára:**
Ennek is a masina a halála.

Titel, Benke Rozália (52).

Ludas, Engi Erzsébet (17).

Oromhegyes, Szél György (38).

Felsőhegy, Novák Ádám (65).

Felsőhegy, Nagy Mélykúti István (77).

Topolya, Klamár Józsefné Magó Jusztina (63).

Topolya, László Jánosné Virág Teréz (72).

Törökbecse, Szabó Istvánné Miklós Margit (72).

Topolya, Zsáki Péterné Bagi Etel (68).

Király E., 1960.

Kószó K.–Matijevics L.–Roncsák Zs.–Virág G.–Vlaovics J., 1961.

Tripolsky G., 1971.

Bodor A.–Bodor G., 1972.

Burány B., 1972.

Vass É., 1975.

Vass É.–Tomik E., 1975.

Burány B., 1975.

Tóth F., 1976.

A balladának jellemző új stílusú, pentaton dallama. Típusa nem található Járdányi típuskötetében. Leggyakrabban egy formára új stílusú, funkciós műdallamon fordul elő, mellyel nyilván a vásári énekesek terjesztették.

Kazetta II. A 6. (a titeli felvétel, 1. a, 3., 4. a vsz.)

** A III–IV. dallamsorra

Giusto ♩=144

1. E - zör - nyóc - száz - nyóc - van - ha - to - dik év - be

Mi tör - tít a ró - ku - si szű - rús - kert - be:

Far - kas Jul - csa föl - ál - lott az asz - tag - ra,

E - gye - nő - sen be - le - e - sött a dob - ba.

2. – Várjál, Julcsa, majd szólok a gépészek!
Pista bácsi, állíjja mög a gépet!
Mire az a nagy masina mögállott,

3. Farkas Julcsa ízzé-porrá zúzódott.
– Jertök, lányok, ötöztessük fehérbe,
Vigyük el a zsidó jorvos elébe!

4. Farkasékná möggyúladt a mécsvilág,
Talán bizony Farkas Julcsát virrasztják?
Virrassza jajt három fehér vadgalamb,
Negyediknek érte szíve möghasad.

Egyházaskér, Mihók Antalné Kis Mária (70).

Paksa K., 1968.

Dallama az ugor réteg (sirató stílus) tagja, táncdallam, ugyanakkor közkeletűbb változatának 1646-ból származó német párhuzamát is ismerjük, ezen terjesztették a vásári énekesek a *Kiirtott kocsmároscsalád* és az *Öngyilkos szeretőgyilkos* ponyvaballadákat.

(Járdányi I. 105, általános, Vargyas, 1981: 300. old. 244. b)

Gyere, babám, váltsál ki (130–132.)

A Dunántúlon és az Alföldön egyöntetűen elterjedt dal újabb időkben keletkezett. A látszólag betyár cselekmény valójában lírai helyzetkép, igazából nem is ballada. Dallama „saját” dallam, mindig ugyanerre (és közeli variánsára) éneklük, egy esetben a *Bazsa Mária libája* kezdetű általánosan elterjedt dal dallamán (Járdányi II. 60). Vargyas 91 változatát említi.

Legkorábbi följegyzése: 1878 (132. a sz.).

Nálunk mindössze 5 változatát tartjuk számon: Doroszló, Horgos, Ludas, Telecska, Topolya. „Saját” dallamának mindkét variánsa előfordul nálunk is.

A közölt balladák 6 változatot ölelnek fel.

Giusto ♩ = 92

1. Te-lecs - ka - i bí - ró - nak Van két de - res csi - kó - ja.

E' - lop-nám a' zéc - ca - ka, Ha-csak rám nem vi - ran - na!

1)

2) 2.4.vsz

3) 3.vsz

4) 4.vsz

2. Kezd a hajnal hasanni,
 Jön hat zsandár vasa'ni.
 Vasa'ják a gyöngö karomat,
 Letésznek a' zëggyesbe.

3. 'z Èggyesböl a kettesbe,
 A pince fenekére.
 – Gyere, kisangyalom, váltsál ki!
 Ne hagyjál elhërvanni!

4. – Kiváltalak, ki, ki, ki!
 Nem hagylak elhërvanni!
 Eladom az antilop cipóm,
 Kiváltom a galambom!

Bácsgyulafalva, Pecsénka Andrásné Sötét Katalin (72).

Bodor A., 1972.

Hét szótagú dudanóta, mixolid dallam, ami mögött félhangos ötfokúság lappang. Az északnyugati területeket kivéve általánosan elterjedt. A harmadik sor általában alkalmilag bővül 9 szótagúvá, olyankor a sorzárlat is más helyre kerül. Változatunk tréfás rímtelensége szándékos, egyéni előadás. Variáns: 131., 132. (Vargyas, 1981: 0213, Járdányi I. 107, általános, kivéve az északnyugati területeket.)
Kazetta II. A 7. (Hallható még VMND B 3. a)

131.

Giusto ♩=104-138

1. A hor - go - si bí - ró - nak Két szép lo - vat mon - da - nak.
 A szé - ge - di Jaj, de két szép lo - va van!

El - lop - nám az éj - sza - ka, Hogy - ha rám nem vir - rad - na!

ossia 2.4.vsz. 2.4.vsz. ossia

2. Kezd a hajnal hasadni,
 Jön a zsendár vasalni.
 Jön két zsendár vasalni.
 – Vasald, zsendár gyöngé karomat!
 h Vasalják a gyöngé kezemet,
 Úgy visznek a kettesbe.
 Elvisznek az égyesbe.

3. Kettesből a négyesbe,
 Égyesből a kettesbe,
 Négyesből az ötösbe.
 Kettesből a négyesbe.
 – Gyere, babám, váltsál ki!
 – Gyere, rózsám, váltsál ki!
 Nő hagyjál elhervadni!

4. – Kiváltalak, ki, ki, ki!
 Nem hagyjak elhervadni!
 Eladom a sárga lakkcipőm,
 Eladom a selyem jegykendőm,
 Kiváltom a szeretőm!

Királyhalom, Sánta Mátyásné Badár Amália (42, 69).
 Topolya, Csököné Farkas Erzsébet (57).

Kiss L., 1942, 1969.
 Borús R., 1976.

A 130. számú dallam változata. Lásd az ott mondottakat.

Variáns: 130., 132. (Vargyas, 1981: 0213, Járdányi I. 107, általános, kivéve az északnyugati területeket.)

Giusto ♩=80-116

1. *de* Sza-bad - ka - ji bí - ró - nak Hat szép lo - vat mon - da - nak.
Do-rosz - la - i

El-lop-nám (*de*) ja zéc - ca - ka, Hogy-ha rē - jám nem vir-ran - na!
El-lop-nám az éc - ca - ka, Ha rē - jánk nem vir-rad - na!

1) 2) 3) 4a) 4b) 5)
 ossia ossia ossia ossia 3.vsz. 2.vsz.

2. Alig hasadt a hajnal,
Rēánk virradt a hajnal.
 Gyün a zsandár a vassal.
Jön a zsandár a vassal.
 Ráveri (*de*) ja kezemre,
Ráveri a kezemre,
 Úgy kísér le a tömlöcbe.
Úgy kísér a tömlöcbe.

3. – Zsandár uram, nē bántson!
az Életēmet sajnálom.
 Nē nézzēn a szemembe,
 Úgy kísérjēn a tömlöcbe!

Doroszló, Diósi Mártonné Kámán Katalin (85).
Ludas, Sebők István (82).

Kiss L., 1944.
 Király E., 1956.

A két előző dallam (130., 131. sz.) változata, ezektől első és harmadik sorának zárlatában tér el. Lásd az ott mondottakat.

Variáns: 130., 131. (Vargyas, 1981: 0213, Járdányi I. 107, általános, kivéve az északnyugati területeket.)

132. a

1. Széles az ökröm szarva,
Nem tér az istállómba;
A babámnak két karja
Nem ölel meg hajnalba.

2. Hat ökröm a járomba,
Magam az áristomba;
Gyere, babám, váltsá ki,
Né hagyjá elhervadni!

3. – Kiváltalak, ki, ki, ki!
Nem hagylak elhervadni!
Adok olyan pár csókot:
Mégér ezer forintot!

Endrőd (Békés megye, Magyarország).

Kálmány L., 1878.